TIJORAT BANKLARIDA BIZNES UZLUKSIZLIGINI TA'MINLASH

Yashin Boltaev Erkin o'g'li

E-mail: yashinboltaev@gmail.com

Tel: ++99897 305 03 07

ORCID: 0009-0005-5345-2734

Kirish

Bank tizimida raqamli transformatsiya jarayoni endi orqaga qaytmaydigan bosqichga kirdi: mijozlarning katta qismi kredit olish, to‘lov qilish, hisobotlarni ko‘rish kabi deyarli barcha operatsiyalarni masofadan amalga oshiradi. Bu qulaylik bilan bir qatorda bankning javobgarligini ham tubdan o‘zgartiradi, endi tizim bir necha soatga to‘xtab qolsa, bu nafaqat texnik nosozlik, balki mijozlar ishonchiga va bank obro‘siga bevosita ta'sir qiluvchi jiddiy voqeaga aylanadi.

TAHLIL

Bir soatlik tizim uzilishi ham endi bank uchun arzimas voqea emas. Sabab oddiy: masofaviy bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni yildan-yilga sezilarli darajada oshib bormoqda, va har bir yangi foydalanuvchi bilan birga tizim ishonchliligiga bo‘lgan talab ham ortadi. Aynan shu nuqtada "biznes uzluksizligini ta`minlash" (BUT) tushunchasi banklar uchun texnik masaladan strategik masalaga aylanadi.

BUT nima ekanini tushunish uchun ISO 22301:2019 standartiga[1] murojaat qilish qulay, chunki u mavzuni juda amaliy tarzda tushuntiradi. Standart bo‘yicha, uzluksizlikni ta'minlash oltita bosqichdan iborat: avval biznes ta'sirini tahlil qilish (qaysi jarayon eng muhim, uning to‘xtashi qanchalik og'ir zarar keltiradi), keyin risklarni baholash, so‘ngra strategiya ishlab chiqish, rejalarni yozib qo‘yish, ularni amalda sinash va, nihoyat, doimiy monitoring qilish. Bu tsikl bir marta o‘tkazilib qo‘yiladigan loyiha emas u aylanib turishi kerak bo‘lgan jarayon.

Amaliyotda bu bosqichlarning ikkisi ko‘pincha "qog'ozda bor, amalda yo‘q"

holatida qoladi. Birinchisi muhim jarayonlar uchun tiklash vaqti (RTO) va tiklash nuqtasi (RPO) ko‘rsatkichlarini aniq raqamda belgilash. Ikkinchisi bu raqamlarni real mashq orqali tekshirish. Bank ichki hujjatida "tiklash 4 soat ichida amalga oshiriladi" deb yozilgan bo‘lishi mumkin, lekin bu haqiqatan shundayligini faqat amaliy sinov ko‘rsatadi.

O‘zbekiston bank tizimida texnik infratuzilma tomoni ancha yaxshi tartibga solingan. Tijorat banklari avtomatlashtirilgan bank tizimlarida axborotni muhofaza qilish to‘g'risidagi nizom[2] har bir bankdan bosh ofisdan kamida 5 km uzoqlikda joylashgan zaxira ma'lumotlar markazini tashkil etishni talab qiladi. Bu BUTning eng texnik, ammo eng zarur qismlaridan biri: agar asosiy bino biror sababdan ishlay olmasa, zaxira markaz operatsiyalarni davom ettirishi kerak.

Shu bilan birga, milliy darajada hodisalarga javob berish infratuzilmasi ham shakllanib bormoqda. Markaziy bank qoshidagi kiberxavfsizlik markazi kredit va to‘lov tashkilotlaridagi hodisalar bo‘yicha tezkor ma'lumot almashishni tashkil qiladi, sabablarni tahlil qiladi va takrorlanishning oldini olishga xizmat qiladi. Bu yaxshi boshlanish, ammo bunday markazlashgan tizim faqat alohida bank ichidagi kuchli BUT protokollari bilan birga ishlaganda samara beradi; aks holda milliy darajadagi tezkorlik bank darajasidagi sekinlik bilan yo‘qqa chiqib qolishi mumkin.

Bunga qo‘shimcha dalil sifatida shuni aytish mumkin: 2025-yil 1-iyul holatiga O‘zbekiston bank tizimi bo‘yicha masofaviy xizmatlardan foydalanuvchilar soni 69 mln nafardan oshgan[3]. Bu raqam o‘z-o‘zidan ko‘p narsani anglatadi, bunday ko‘lamdagi foydalanuvchi bazasiga xizmat ko‘rsatayotgan tizim uchun "keyinroq tiklaymiz" degan yondashuv endi mumkin emas, chunki har bir daqiqalik kechikish millionlab odamga bevosita ta'sir qiladi.

Xulosa

O‘zbekiston tijorat banklarida BUTning texnik poydevori (zaxira markazlar, ma'lumotlarni himoyalash) allaqachon qurilgan. Endigi vazifa poydevor ustiga to‘liq

boshqaruv tsiklini qurish: muhim jarayonlarni aniq belgilash, RTO/RPO ko‘rsatkichlarini raqamda ifodalash va, eng muhimi, bularni har yili amaliy mashq orqali sinovdan o‘tkazish. Faqat shunda BUT qog'ozdagi reja emas, haqiqatan ishlaydigan tizimga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. International Organization for Standardization. ISO 22301:2019 - Security and resilience-Business continuity management systems - Requirements. -Geneva: ISO, 2019 [Elektron resurs]. URL: https://www.iso.org/standard/75106.html
2. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2020-yil 10-martda ro‘yxatdan o‘tkazilgan. Tijorat banklari avtomatlashtirilgan bank tizimlarida axborotni muhofaza qilish to‘g'risidagi nizom (ro‘yxat raqami 3224) [Elektron resurs]. URL: https://lex.uz/acts/-4763600
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Number of customers applied remote banking systems as of July 1, 2025 [Elektron resurs]. URL: https://cbu.uz/en/statistics/paysistem/2650219/